

Kulturna participacija, kulturna socijalizacija i prijenos kulture među hrvatskim adolescentima¹

Marko Mustapić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska

e-mail: marko.mustapic@pilar.hr

ORCID: 0000-0002-0087-3325

Goran Milas

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska

e-mail: goran.milas@pilar.hr

ORCID: 0000-0002-7202-3338

Vanja Dergić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska

e-mail: vanja.dergic@pilar.hr

ORCID: 0000-0002-1668-9506

SAŽETAK U studiji koja objedinjuje kvantitativni i kvalitativni istraživački pristup proučavana je zastupljenost pojedinih oblika kulturne participacije među mladima i različiti obrasci kulturne transmisije. Kvantitativni dio istraživanja temelji se na anketnom istraživanju 2148 učenika drugih i trećih razreda iz 28 hrvatskih srednjih škola (u dobi od 15 do 17), a kvalitativni na 60 polustrukturiranih intervjua s učenicima te devet s njihovim nastavnicima. Pored toga su u devet obitelji provedena 23 dubinska intervjua s mladima (u dobi od 18 do 26) i njihovim precima (očevi/majke, djedovi/bake). Istraživanje je pokazalo da se kulturne aktivnosti iz perspektive mladih mogu klasificirati u domene visoke kulture, popularne *online* i popularne glazbene kulture. Adolescenti obuhvaćeni istraživanjem pokazali su ograničeno zanimanje za visoku i tradicionalnu kulturu nadomještajući ih popularnom kulturom, primjerice *online* sa-

¹ Rad je proizašao iz projekta Kulturna baština i identiteti europske budućnosti (*Cultural Heritage and Identities of Europe's Future CHIEF*) koji je financirala Europska unija kroz program za istraživanja i inovacije Obzor 2020., broj ugovora 770464 <https://doi.org/10.3030/770464>. Informacije, podaci i tumačenja navedeni u radu odgovornost su isključivo autora, a ne Europske komisije i Izvršne agencije za istraživanje.

držajima ili slušanjem glazbe. Socijalni status tek u maloj mjeri objašnjava kulturnu participaciju bilo koje vrste, što uvelike problematizira teorijsku pretpostavku o kulturnoj reprodukciji visoke kulture. Iako je roditeljska kulturna participacija u promatranoj dobi još uvijek važna za participaciju djece, njezina snaga i utjecaj slabe i prepuštaju mjesto vršnjacima koji u srednjoj školi u tom segmentu adolescentima postaju glavni socijalizacijski agens. Stoga možemo zaključiti kako u kulturnoj participaciji adolescenata dominira popularna kultura koju konzumiraju poglavito s vršnjacima i pod njihovim utjecajem.

Cljučne riječi: kulturna participacija, prijenos kulture, mladi, učenici, Hrvatska.

1. Uvod

Kultura se temelji na dominantnim vrijednostima koje određuju što je dobro i poželjno, dok je socijalizacija cjeloživotni proces usvajanja vrijednosti i normi određene kulture, a najintenzivnija je u djetinjstvu i mladosti (Perez-Felkner, 2013.). Uloga obitelji u usvajanju kulture od iznimne je važnosti. Schönplflug (2009.) ističe da kulturna transmisija definira granice određene kulture i da je ona preduvjet njezina održanja. Kulturna participacija definira se kao sudjelovanje u formalnim i neformalnim kulturnim praksama u životnoj svakodnevnici (Campagna, Caperna i Montalto, 2020.) te obuhvaća sve vidove sudjelovanja u aktivnostima kojima pojedinac povećava kulturni i informacijski kapacitet za definiranje vlastitog identiteta i osobno izražavanje (UNESCO, 2012.). Moguće ju je sagledati i analizirati iz najmanje dvije perspektive: prva se naslanja na istraživanja socijalne stratifikacije i kulturne reprodukcije, a druga na proučavanje mehanizama socijalizacije. U radu ćemo kulturnu participaciju hrvatskih adolescenata analizirati koristeći oba teorijska okvira u nastojanju da objasnimo njezinu učestalost, taksonomsku organizaciju, socijalizacijske utjecaje i mehanizme prijenosa.

Kada govorimo o kulturnoj reprodukciji, počinjemo od koncepta kulturnoga kapitala kao akumuliranoga kulturnog znanja vezanog uz društveni status i moć, a koji je u društvene znanosti uveo Bourdieu (1977.) u sklopu teorije socijalne reprodukcije. Bourdieu (1977.) kulturni kapital i obrazovni sustav drži ključnima za održavanje postojećih društvenih nejednakosti. Bourdieu (1986.) smatra da uspjeh učenika u školi ovisi o znanjima, vještinama i kulturnim kompetencijama usvojenima u obitelji te, s obzirom na socijalni status obitelji, o kulturnoj potrošnji dostupnoj njezinim članovima. Tako se očekuje da će adolescenti višeg socijalnog statusa pokazivati veće zanimanje za visoku kulturu. Štoviše, interes za visoku kulturu s obzirom na povezanost sa socijalnim statusom svojevrsan je način iskazivanja pozicije na stratifikacijskoj ljestvici. U tom smislu kulturna participacija nameće se kao mjerilo pripadnosti određenoj društvenoj grupi. Aktivnosti poput odlazaka u muzeje, kazališta i na koncerte ozbiljne glazbe smatraju se legitimnim oblicima kulture i dio su kulturnoga kapitala razvijenog u obitelji (Bourdieu, 1984.; 1986.). Ukus za visoku kulturu i kompetencija nužna

za njezino razumijevanje stječe se u obitelji primarnom socijalizacijom tako da će, sukladno teoriji, osobe odgajane u kulturno aktivnim obiteljima posjedovati trajnu inklinaciju i prednost pred onima koji su s njome upoznati kasnije ili putem drugih socijalizacijskih agensa. Dakle, kulturne potrebe i afiniteti uvelike odražavaju obiteljsko podrijetlo i obrazovni status roditelja (Bourdieu, 1984.). Većina istraživanja potvrdila je kako su obiteljski status i edukacijska razina najbolji prediktori participacije u visokoj kulturi (Nagel, 2010.; Willekens i Lievens, 2014.). Bourdieu (1984.) napominje da u obzir treba uzeti i činjenicu da metropole u geografskom smislu determiniraju mogućnosti kulturne participacije građana zbog financija i kulturnih programa s kojima raspolažu. Dakle, provincije i ruralni prostori u tom su smislu deprivirani usprkos nastojanjima kulturnih politika i novim mogućnostima participacije na temelju internetskih komunikacijskih alata.

Koncem prošlog stoljeća, međutim, javile su se naznake da je visoka kultura kao determinanta visokog društvenog statusa nepouzdana (Peterson, 1997.). Potvrdu takvih kretanja nalazimo u sve većem broju empirijskih studija iz kojih je vidljivo da visoka kultura ustupa mjesto popularnoj kulturi među mlađim generacijama (Van Eijck i Knulst, 2005.) bez obzira na obiteljski socijalni status.

Drugi način izučavanja kulturne participacije jest u okviru socijalizacijskih teorija koje različite vidove kulturne participacije sagledavaju kao način stjecanja vještina nužnih za uspješno uklapanje u društvo. Razdoblje adolescencije kao vrijeme karakterizirano ogromnim promjenama posebno je zanimljivo za proučavanje obje skupine teorija kulturne participacije. Adolescenti postaju bolji u shvaćanju društvenog i fizičkog svijeta, donošenju odluka i planiranju budućnosti (Meeus, 2016.). Sukladno tome, za razliku od razdoblja djetinjstva adolescenti teže sve rjeđe provoditi vrijeme s roditeljima, zbog čega osjećaj zajedništva s oba roditelja značajno opada (Tsai, Telzer i Fuligni, 2013.). Adolescenti k tome postaju sve neovisniji tako da se druženje s vršnjacima sve više odvija izvan doma i bez nadzora odraslih (Dijkstra i Veenstra, 2011.).

Međutim, unatoč navedenoj neovisnosti adolescenata i njihovoj sve češćoj socijalizaciji izvan obiteljskog doma, recentna istraživanja pokazuju kako izrazita većina mladih u Hrvatskoj i dalje živi s roditeljima (Potočnik, 2007.; Ilišin i sur, 2013.; Eurostat, 2020.). Ti nalazi skreću pozornost na poteškoće mladih ljudi pri tranziciji u odraslost. Zbog kasnog osamostaljivanja i čestog vraćanja u roditeljski dom uslijed neuspješnog pokušaja osamostaljivanja Potočnik (2017.) mlade u Hrvatskoj naziva „bumerang generacijom“. Ako se izuzmu načini provođenja slobodnog vremena ili supkulturni obrasci ponašanja, mladi su slični starijim generacijama (Gvozdanović i sur, 2019.). Neki autori (Ilišin, 2005.; Ilišin i Radin, 2007.; Ilišin, 2014.) to ističu kao primjer nepostojanja prepoznatljivog sukoba generacija u suvremenoj Hrvatskoj, što ograničava doseg međugeneracijskih razlika.

Nadalje, Kaliterna Lipovčan i sur. (2009.: 32-34) na reprezentativnom uzorku građana Hrvatske pokazali su kako tek svaki deseti građanin može vlastitim prihodima u cijelosti podmiriti troškove kulturne potrošnje i participacije. Tonković, Marčelić i Krolo (2017.) na temelju podataka prikupljenih na reprezentativnom uzorku opće populacije u Hrvatskoj utvrdili su da postoji povezanost između indeksa kulturne potrošnje s više indikatora socioekonomskog statusa, višom razinom obrazovanja te rezidencijalnim statusom. S obzirom na regionalne odrednice i urbaniziranost prostora u Hrvatskoj kulturna participacija i potrošnja izraženija je u Zagrebu i okolici te Rijeci i Gorskom kotaru (Tonković i sur., 2017.). U istraživanju kulturnih preferencija mladih s obzirom na kulturni kapital roditelja u Zadarskoj županiji Krolo, Marčelić i Tonković (2016.) utvrdili su pozitivnu povezanost kulturnoga kapitala roditelja i kulturnih preferencija mladih. Obuhvatnije istraživanje koje je uključilo sve veće primorske gradove u Hrvatskoj (Tonković, Krolo i Marčelić, 2020.) pokazalo je pozitivnu korelaciju kulturnoga kapitala mladih s klasnim položajem njihovih roditelja. Što se tiče samog prijenosa kulturnoga kapitala djeci, ono je više povezano s utjecajem i kulturnim kapitalom majke, dok se kulturna participacija mladih najrjeđe vezala uz visoku kulturu. Među mladima koji su najčešće posjećivali sadržaje vezane za visoku kulturu značajno je veći udio učenica i onih odraslih u urbanim sredinama. Istražujući preferenciju i transmisiju glazbenih ukusa mladih od strane njihovih roditelja, Trbojević (2019.) zaključuje kako se na uzorku zagrebačkih studenata može vidjeti da su glazbene preferencije mladih više vezane za obrazovanje roditelja, a neovisne o njihovu materijalnom statusu.

2. Problemi i ciljevi istraživanja

U radu proučavamo rasprostranjenost različitih oblika kulturne participacije i njihovu taksonomsku organizaciju među hrvatskim adolescentima. Pored deskripcije, postavili smo pred sebe zadaću utvrđivanja snage prijenosa i identifikaciju socijalizacijskih utjecaja i agensa koji podupiru različite vidove participacije kao i moguće implikacije takve transmisije.

Primarni problem rada jest propitivanje održivosti različitih hipoteza o porijeklu i utjecajima na kulturnu participaciju adolescenata. Hipoteza o kulturnoj reprodukciji podrazumijeva barem umjereno visoke korelacije između roditeljskog i adolescentskog sudjelovanja u visokoj kulturi, kao i korelacije sudjelovanja s indikatorima društvenog statusa obitelji i roditeljskog obrazovanja. Alternativna hipoteza, ona o kulturnoj mobilnosti, implicira neveliku povezanost između roditeljskog statusa i kulturne participacije njihove djece. Međutim, ako se pokaže da roditelji nisu ključni faktor u prijenosu kulture, otvara se pitanje socijalizacijskog agensa koji je tu ulogu preuzeo od roditelja. U tom smislu dva su moguća glavna kandidata: vršnjaci i škola, čiju ulogu nastojimo ispitati u radu.

Specifično, parcijalni problemi i hipoteze studije jesu:

P1: Identificirati aktivnosti koje dominiraju u kulturnoj participaciji hrvatskih adolescenata.

Hipoteza: S obzirom na nalaze prethodnih istraživanja, podjednako u svijetu i Hrvatskoj očekuje se veća prihvaćenost/raširenost popularne u odnosu na visoku kulturu.

P2: Utvrditi kako se različite aktivnosti grupiraju u šire domene kulturne participacije među adolescentima.

Hipoteza: Očekuje se da struktura kulturne participacije mladih odražava ili sadržava najmanje dva dominantna obrasca/dimenzije: visoku i popularnu kulturu.

P3: Utvrditi održivost modela kulturne reprodukcije, odnosno provjeriti koliko je participacija u visokoj kulturi determinirana roditeljskom participacijom i socijalnim statusom.

Hipoteza: Roditeljska participacija i njihov socijalni status bit će u korelaciji s participacijom u visokoj kulturi, ali ne u mjeri koja bi opravdala zaključak kako je riječ o glavnoj determinanti.

P4: Identificirati socijalizacijske agense ključne za kulturnu participaciju adolescenata.

Hipoteza: U određenoj su mjeri roditelji, škola i vršnjaci povezani s učestalošću kulturne participacije adolescenata. U toj dobi roditeljski utjecaj slabi, a vršnjački dobiva na snazi, pa očekujemo da ćemo takve nalaze dobiti i u području kulturne participacije.

P5: Provjeriti postoji li interakcija između vrste kulturne participacije i agensa socijalizacije.

Hipoteza: Očekujemo da će se različiti agensi pokazati ključnima za različite vidove participacije, ponajprije da će roditelji biti najvažniji agens u praćenju visoke kulture, a vršnjaci u konzumiranju popularne kulture.

P6: Ispitati hoće li se i na koji način nalazi kvantitativnog dijela istraživanja potvrditi u osobnim iskustvima adolescenata i njihovih roditelja u međugeneracijskom prijenosu kulture.

Hipoteza: Međugeneracijski prijenos kulture u obitelji očituje se slabljenjem njezina utjecaja, osobito u urbanim sredinama, pri čemu vršnjačke skupine imaju značajniji utjecaj od roditelja, što se može manifestirati u oskudnom, reduciranom ili pogrešnom razumijevanju kulturne baštine i povijesnih događaja.

3. Metodologija

Za potrebe rada koristili smo podatke prikupljene u okviru međunarodnog projekta CHIEF o formalnoj i neformalnoj socijalizaciji, preciznije, one prikupljene anketom i intervjuima o nastavnim praksama učenika srednjih škola kao i one o međugeneracijskoj dinamici kulturne socijalizacije u obiteljima mladih i učenika.

3.1. Kvantitativni dio

3.1.1. Uzorak

U kvantitativnom dijelu istraživanja sudjelovalo je 2148 učenika (41,8%) i učenica (57,1%) drugih razreda 28 srednjih škola u kontinentalnom dijelu Hrvatske. U uzorku su dominirali šesnaestogodišnjaci (65,1%), a raspon dobi uglavnom se kretao od 15 do 17 godina (97,6%). Neprobabilistički namjerni uzorak odabran je sukladno metodologiji dogovorenoj na razini projekta (Franc i sur., 2021.a) i namjeri da se zahvati raznolikost u kontekstualnim čimbenicima relevantnima za izučavanje kulturne pismenosti. Škole su odabrane prema višestapnoj kvotnoj metodologiji (Franc i sur., 2021.b). Trećina (10) škola je odabrana iz urbanog velegradskog područja, trećina (9) iz gradova srednje veličine, a trećina (9) iz ruralnih regija. Ukupno je kontaktirano 40 škola, od kojih deset nije prihvatilo sudjelovanje uglavnom zbog nepostojanja informatičke infrastrukture.

U većini škola ispitano je sedamdesetak učenika, odnosno dva ili tri razreda. Unutar svake regije odabrane škole morale su odražavati njezinu ekonomsku razvijenost, pa je dio škola iz manjih gradova i ruralnih sredina biran s lokacija višeg, srednjeg i nižeg stupnja razvijenosti. U uzorak je ušlo deset škola iz središnje Hrvatske i jedna škola iz zapadne Slavonije. Vodio se računa da u uzorak bude uključen podjednak broj strukovnih škola i gimnazija.

3.1.2. Postupak

Prije istraživanja upitnik i provedbu istraživanja neovisno su odobrila etička povjerenstva projekta CHIEF i Instituta Ivo Pilar. Neposredno prije testiranja sudionici su, sukladno važećem etičkom kodeksu (Ajduković i Kolesarić, 2003.) informirani o projektu. Podaci su prikupljeni od listopada 2019. do siječnja 2020. godine skupnim ispitivanjem u informatičkoj učionici škole putem *online* platforme, nadgledani od strane prethodno instruiranih stručnih suradnika iz škole.

3.1.3. Instrumenti

U istraživanje je uključen dio upitnika primijenjenog u projektu CHIEF koji je relevantan za postavljene probleme. Uz pokazatelje vezane za kulturnu participaciju korišteni su i neki sociodemografski podaci.

Uključili smo pitanja vezana uz prihode kućanstva, stupanj obrazovanja roditelja ili skrbnika, indeks ekonomskoga kapitala (posjedovanje radnog stola, računala, interneta i mirnog mjesta za učenje; $\alpha = 0,63$) i indeks kulturnoga kapitala (posjedovanje umjetničkih djela, knjiga i glazbenih instrumenata; $\alpha = 0,51$).

Kulturna participacija mjerena je na osobnoj razini (učestalost participacije u zadnjih 12 mjeseci), na razini zajedničkog sudjelovanja s roditeljima, prijateljima ili u školskoj organizaciji (globalna učestalost) i kulturna participacija obitelji u prethodnom razdoblju (tijekom osnovnog školovanja). Kako bismo operacionalno definirali fluidan i teško odrediv pojam kulture, poslužili smo se užim i širim domenama pobrojanima u UNESCO-ovom izvješću (2012.). U toj se publikaciji kao kulturne domene u užem smislu navode kulturna i prirodna baština, predstave, likovna umjetnost i zanati, knjige i tisak, audiovizualni i interaktivni mediji, dizajn i kreativne usluge te nematerijalna kulturna baština. Pored njih u upitnik smo uključili i relevantne aktivnosti u kojima adolescenti često sudjeluju, koje UNESCO (2012.) ističe kao povezane domene poput sporta ili transverzalne domene poput obrazovanja i osposobljavanja.

3.1.4. Statističke obrade

U istraživanju smo primijenili standardne postupke deskriptivne statistike radi provjere učestalosti različitih oblika kulturne participacije. Kako bismo ispitali latentnu strukturu kulturne participacije, koristili smo komponentnu analizu, pri čemu smo dimenzionalnost prostora procijenili *scree* testom (Cattell, 1966.) i paralelnom analizom slučajno generiranih podataka (Horn, 1965.). Za računanje povezanosti koristili smo korelacije nulte razine i regresijsku analizu. Na poslijetku, kako bismo ispitali razlike u učestalosti pojedinih kulturnih aktivnosti, razlike u učestalosti participacije s različitim agensima socijalizacije i interakcije kulturnih aktivnosti i socijalizacijskih agensa, služili smo se analizom varijance među sudionicima.

3.2. Kvalitativni dio

Intervjui s učenicima srednjih škola provedeni su na tri lokacije u tri različite srednje škole tijekom listopada 2019. godine. Škole obuhvaćene istraživanjem nalazile su se u urbanom, poluurbanom i ruralnom području. Ukupno je provedeno 69 polustrukturiranih intervjua, 60 s učenicima (po 20 na svakoj lokaciji) i devet s njihovim nastavnicima (po tri na svakoj lokaciji). Upitnik je sadržavao pet tematskih blokova (školsko

iskustvo; razumijevanje kulture i kulturne baštine; kulturni identitet mladih; kulturna participacija mladih; nacionalna i lokalna povijest). Najkraći intervju trajao je 33, a najdulji 85 minuta.

Obiteljski intervjui provedeni su u veljači i ožujku 2020. godine s 23 sudionika iz devet obitelji. Raspon godina sudionika kretao se od 17 do 81, a intervjui su trajali od 39 do 95 minuta. U polustrukturiranim intervjuiima korišten je upitnik sa sedam tematskih blokova pitanja (uvod u obiteljsku povijest; obiteljsko znanje i stavovi o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i identitetima; obiteljski životni stil i kulturna participacija; međugeneracijske interakcije i komunikacija o vrijednostima, kulturi i obiteljskom sjećanju; obiteljska očekivanja i aspiracije mladih; obitelj kao okruženje i kontekst interkulture komunikacije; društvene i političke teme). Kod provedbe obiteljskih intervjua vodili smo računa o rezidencijalnom statusu obitelji u urbanom, poluurbanom i ruralnom području. Intervjuiima su obuhvaćeni sudionici prethodnih radnih paketa projekta CHIEF koji su se dobrovoljno javili za nastavak suradnje. Intervjuiima su pokrivena teme prethodno navedene u opisu tematskih blokova. Individualne razgovore vodili su uvježbani istraživači koji su naknadno prikupili i relevantne sociodemografske podatke. Intervjui su transkripcijom anonimizirani, nakon čega su se prikupljeni podaci analizirali u programu Nvivo 12 za kvalitativnu analizu. Kodiranje transkripata bilo je induktivno te se analizom pet najobuhvatnijih intervjua stvorio kostur kodnog stabla. Naknadnom analizom ustanovljeno je da kodno stablo prati tematske blokove intervjua, dok su podnodovi prikazali varijacije u odgovorima kodiranim u istim nodovima.²

4. Rezultati

Prvi korak u proučavanju kulturne participacije hrvatskih adolescenata bio je utvrđivanje taksonomske organizacije. Kako bismo pojedinačne aktivnosti mogli sagledati kao elemente unutar širih kategorija, primijenili smo komponentnu analizu u kojoj je broj komponenti za ekstrakciju određen putem *scree* testa (Cattell, 1966.) i usporedne analize (Horn, 1965.). U oba slučaja pokazalo se da korelacijsku matricu između sudjelovanja u nizu obuhvaćenih kulturnih aktivnosti oblikuju četiri latentne dimenzije prikazane u tablici 1. Prva komponenta obuhvaća sve aktivnosti koje se ubrajaju u takozvanu visoku kulturu uz dodatak edukativnih aktivnosti koje UNESCO (2012.) ne ubraja u kulturu u užem smislu, ali je uključuje u usko povezane (transverzalne) aktivnosti. Popularna kultura podijelila se na dva sadržajna faktora koji okupljaju *online* i glazbene sadržaje. Preostala četvrta komponenta sadržava projekcije sportskih aktivnosti koje se, kao što smo uvodno napomenuli, tradicionalno ne smatraju dijelom kulture u užem smislu, ali ih UNESCO (2012.) ubraja u kulturi blisku domenu.

² Nodovi su tematske strukture programa NVivo unutar kojih se kodiraju reference iz prikupljenih podataka. Više nodova dobivenih analizom zajedno tvori kodno stablo.

Tablica 1.

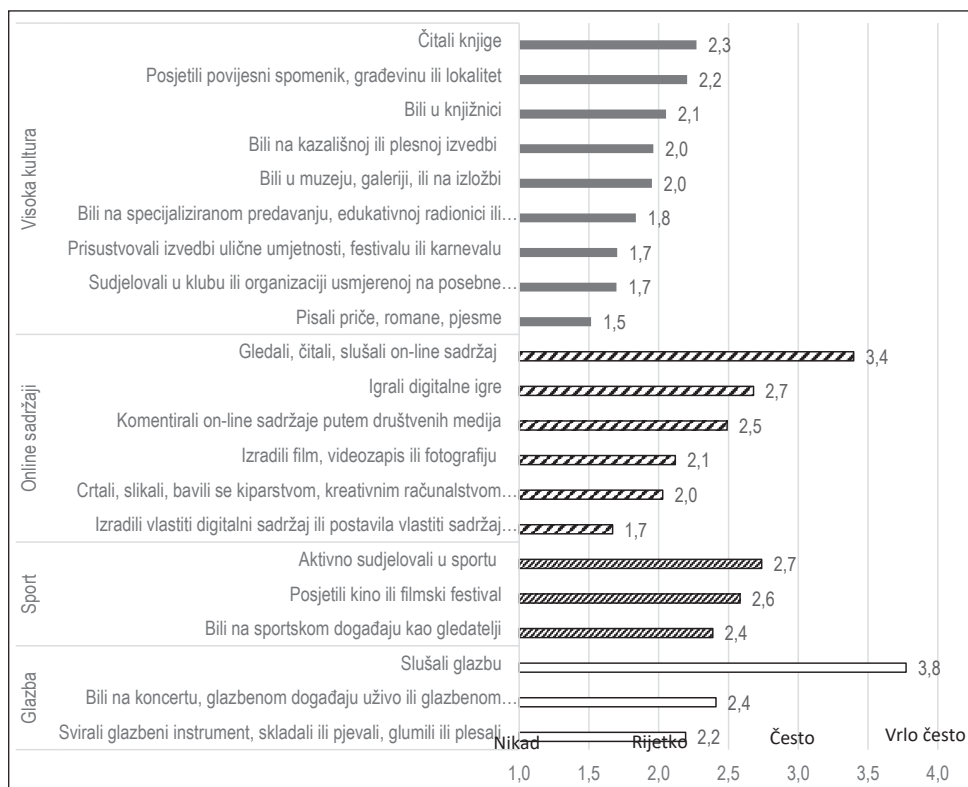
Varimax rotirane glavne komponente kulturne participacije adolescenata (N = 2148)

	Rotirane glavne komponente kulturne participacije			
	Visoka kultura	Online sadržaji	Sport	Glazba
Bili u knjižnici	.749			
Bili u muzeju, galeriji ili na izložbi	.704		.236	
Čitali knjige	.651		-.200	
Bili na kazališnoj ili plesnoj izvedbi (npr. predstava, drama)	.641		.284	
Posjetili povijesni spomenik, građevinu ili lokalitet (npr. dvorac, arheološko nalazište, spomen-mjesto)	.606		.277	
Bili na specijaliziranom predavanju, edukativnoj radionici, sajmu ili festivalu znanosti	.553		.208	
Pisali priče, romane, pjesme	.528	.313		
Prisustvovali izvedbi ulične umjetnosti, festivalu ili karnevalu	.527		.255	
Sudjelovali u klubu ili organizaciji usmjerenoj na posebne interese (npr. za računala, strane jezike, ekologiju)	.405	.296		
Izradili vlastiti digitalni sadržaj ili postavili vlastiti sadržaj <i>online</i> (npr. blogovi, Pinterest)	.255	.672		
Komentirali <i>online</i> sadržaje putem društvenih medija (npr. YouTube, LinkedIn, Instagram, Facebook, Twitter) ili soba za chat, foruma, blogova		.607	.224	.223
Izradili film, videozapis ili fotografiju (kao kreativnu aktivnost)	.282	.588		.200
Igrali digitalne igre		.533	.226	-.338
Crtali, slikali, bavili se kiparstvom, kreativnim računalstvom itd.	.438	.484		
Bili na sportskom događaju kao gledatelji			.769	
Aktivno sudjelovali u sportu (npr. gimnastika, karate, fitness, nogomet, rukomet, košarka, hokej...)			.681	
Posjetili kino ili filmski festival	.304		.475	
Slušali glazbu				.753
Svirali glazbeni instrument, skladali ili pjevali, glumili ili plesali	.352			.518
Bili na koncertu, glazbenom događaju uživo ili glazbenom festivalu	.390		.355	.510
Gledali, čitali, slušali <i>online</i> sadržaj (npr. vijesti, knjige, glazba, filmovi)		.288		.487

Bez obzira na to što se nalaze unutar istog faktora, združivanje istih aktivnosti i računanje prosječnog sudjelovanja ne bi bilo opravdano zbog velikih razlika u učestalosti kojom se neka od aktivnosti može prakticirati. Zbog toga ćemo učestalost sudjelovanja pratiti za svaku vrstu kulturne aktivnosti posebno, ali vodeći računa o široj domeni kojoj pripadaju (slika 1). Podaci pokazuju kako je sudjelovanje u visokoj kulturi više iznimka nego uobičajena praksa. Većina spomenutih aktivnosti prakticira se u prosjeku rijetko ili nikad, a tek malobrojne prelaze taj skromni prag.

Slika 1.

Samoiskazana učestalost kulturne participacije adolescenata (N = 2148)

Očekivano, adolescenti uključeni u istraživanje razmjerno su često sudjelovali u nekom vidu popularne kulture poput slušanja glazbe ili konzumiranja *online* sadržaja. Već na prvi pogled vidljivo je kako je riječ ne samo o statistički značajnoj, nego i supstancijalnoj razlici, što potvrđuje i rezultat analize varijance unutar sudionika ($F(20,1) = 999,27$; $p < .000$; $\eta^2 = 0,33$), svjedočeći kako razlike u učestalosti među aktivnostima čine približno trećinu ukupnog varijabiliteta kulturne participacije. Takvi nalazi nisu neočekivani jer se i ranije pokazalo da mladi radije i češće pribjegavaju urbanim kulturnim obrascima, odnosno popularnoj i zabavnoj kulturi (Ilišin, 2002.; 2007.; Tonković i sur. 2020.). Na isti zaključak upućuju nalazi intervjua. Sudionici

svoje slobodno vrijeme provode baveći se raznim aktivnostima poput izlazaka s prijateljima, slušanja glazbe, gledanja filmova i serija, čitanja, igranja videoigara, sudjelovanja u sportskim aktivnostima itd. Televizija nije posebno zastupljena kao aktivnost u slobodno vrijeme jer učenici gledaju filmove na internetu i Netflixu. Većina sudionika spominjala je kako u dolasku do informacija češće koristi internet nego neke druge izvore, dok ga neki navode i kao glavni izvor informacija:

Dosta utječe internet, zbog memeova, o npr. inkviziciji, Sovjetskom Savezu, smijemo se tome i onda moram googlati da vidim na što se mislilo u šali. Svačega korisnog se nađe u toj hrpi gluposti koje gledamo na internetu. (Pluton, učenik, urbano područje)

Bez obzira na lokaciju, gotovo svi sudionici koriste neku vrstu društvenih mreža kao što su Facebook, Instagram, Reddit, Snapchat itd. Sudionici također navode kako redovito prakticiraju slušanje glazbe, bilo u klubovima, na koncertima ili kod kuće. Slušaju različite glazbene žanrove, a većina intervjuiranih tvrdi da su trenutačno u Hrvatskoj najpopularniji glazbeni žanr među mladima „cajke“ ili „trubofolk“:

Svi smo jako različiti, ima onih koji slušaju folk i onih koji slušaju metal, hrvatski pop i miks svega. Nije da se ljudi više druže s ljudima koji slušaju istu glazbu. (Vinka, učenica, urbano područje)

Jedan učitelj u školi iz ruralnog područja upravo „cajke“ doživljava kao integrativni faktor među učenicima:

Ono što ih sve spaja su cajke. Možete osjetiti da ih to na neki način zbližava. Ono što ih može razlikovati, rekao bih, više je politička situacija u Hrvatskoj, podjela na lijeve i desne, više nego jesi li Hrvat ili Srbin. (Pavao, učitelj, ruralno područje)

Mladi izvan velikih, urbanih središta rijetko odlaze u kazalište, na klasične koncerte, u muzeje ili na izložbe. Učenici iz malih mjesta nekoliko puta godišnje posjećuju kulturna događanja koja promoviraju tradicionalnu, lokalnu kulturu njihova kraja:

Dan divljeg češnjaka, to je u svibnju. Dode i nekoliko kulturno-umjetničkih udruga, nešto odsviraju, pa naprave jela s divljim češnjakom, neka zabava. (Ojdana, učenica, ruralno područje).

Tablica 2.

Standardizirani regresijski koeficijenti predviđanja kulturne participacije u različitim kulturnim domena na temelju socioekonomskog i kulturnog statusa (N = 2148)

Prediktori	Domene kulturne participacije			
	Visoka kultura	Online sadržaji	Sport	Glazba
Naobrazba oca	.101**	.020	.087**	-.028
Naobrazba majke	.011	.048	.069*	-.102**
Prihodi	-.054*	-.036	.140**	-.015
Ekonomski kapital	-.022	.015	.027	.077**
Kulturni kapital	.222**	.123**	-.049*	.224**
R	.258**	.151**	.206**	.251**
R ²	.067	.023	.042	.063

R = koeficijent multiple korelacije; R² = koeficijent multiple determinacije; * p < 0,05; **p < 0,01

Sukladno očekivanjima, socioekonomski status povezan je s participacijom u visokoj kulturi (tablica 2). Međutim varijanca participacije objašnjena temeljem socioekonomskog i kulturnog statusa iznimno je oskudna, iznosi manje od 7% i ne govori u prilog Bourdieovoj hipotezi kako je participacija u visokoj kulturi čvrsto povezana sa socijalnim statusom. Najveću prediktivnu vrijednost za kulturnu participaciju ima kulturni kapital, odnosno posjedovanje umjetničkih djela ili instrumenata kod kuće te naobrazba oca. Za ostale vidove kulturne participacije nismo niti imali očekivanja o determiniranosti socijalnim statusom i uključili smo ih poglavito radi kontrole. S obzirom na to da su svi oblici kulturne participacije objašnjivi u vrlo skromnom opsegu, teško možemo braniti hipotezu o kulturnoj reprodukciji visoke kulture na temelju obiteljskog socijalnog statusa.

Tablica 3.

Korelacije nulte razine kulturne participacije adolescenata i njihovih roditelja/staratelja tijekom pohađanja osnovne škole

Sudionikova kulturna participacija	Roditeljska kulturna participacija					
	Kino ili filmski festival	Aktivno bavljenje sportom	Muzej, galerija ili izložba	Koncert ili glazbeni festival	Crtaње, slikanje i modeliranje	Sviranje, komponiranje, pjevanje, gluma i ples
Kino ili filmski festival	0.33**	0.17**	0.20**	0.22**	0.15**	0.12**
Aktivno bavljenje sportom	0.17**	0.35**	0.16**	0.14**	0.08**	0.08**
Muzej, galerija ili izložba	0.21**	0.13**	0.34**	0.22**	0.19**	0.16**
Koncert ili glazbeni festival	0.21**	0.15**	0.19**	0.37**	0.15**	0.19**
Crtaње, slikanje i modeliranje	0.12**	0.08**	0.16**	0.10**	0.23**	0.16**
Sviranje, komponiranje, pjevanje, gluma i ples	0.12**	0.10**	0.15**	0.21**	0.18**	0.30**

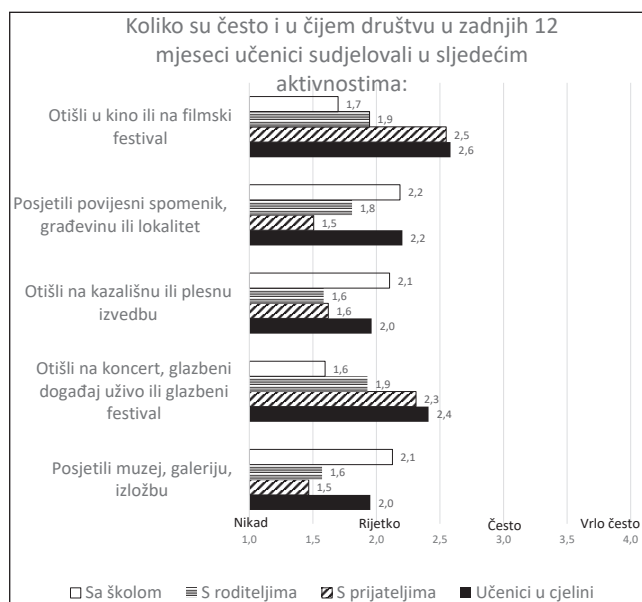
* p < 0,05; **p < 0,01; masno su (u glavnoj dijagonali) označene istovrsne kulturne aktivnosti djece i roditelja.

Roditeljska kulturna participacija tijekom formativnih godina povezana je s trenutačnom participacijom adolescenata u svim kulturnim aktivnostima (tablica 3). U nekoj mjeri se, dakle, može govoriti o kulturnoj reprodukciji, ali ne samo u visokoj, nego i svim ostalim vidovima kulture. Međutim, korelacije koje ukazuju na reprodukciju istovrsnih kulturnih aktivnosti su nevelike i upućuju na to da je tek manji dio kulturne participacije, ne veći od 10 do 15 posto, prenosiv s roditelja na djecu.

Preostaje da provjerimo važnost pojedinih socijalizacijskih agensa u neposrednoj prošlosti. Kako bismo to provjerili, primijenili smo dvije analize. U prvoj smo proveli ANOVA-u među sudionicima s dvije nezavisne varijable, oblikom kulturne aktivnosti i uključenim socijalizacijskim agensom (vršnjaci, roditelji ili škola) te njihovom interakcijom. Pokazalo se da su svi glavni učinci, jednako kao i interakcija, statistički značajni. Kao što je vidljivo na slici 2, popularna kultura poput odlaska u kino prakticira se među adolescentima češće od bilo kojeg oblika visoke kulture. Nalaz o različitoj učestalosti participacije potkrijepljen je i značajnim F-omjerom ($F(4,7984) = 422,6, p < 0,001, \eta^2 = 0,18$). Ono što je također razvidno jest da se neki socijalizacijski agensi pojavljuju češće, što se možda može smatrati pokazateljem njihove veće važnosti i socijalizacijskog utjecaja ($F(3,5988) = 396,6, p < 0,001, \eta^2 = 0,17$). Međutim, globalna uključenost socijalizacijskih agensa uprosječena prema različitim kulturnim aktivnostima vjerojatno bi imala smisla kad bismo uključili sve aktivnosti sa šireg popisa i imali preciznije kvantifikatore učestalosti. Kako bismo dobili jasniju sliku o njihovoj uključenosti, moramo se usredotočiti poglavito na interakciju socijalizacijskog agensa i oblika kulturne participacije. Pokazuje se da je takva interakcija ne samo statistički značajna ($F(12,23952) = 728,6, p < 0,001, \eta^2 = 0,27$), nego i učinkom veća od glavnih efekata.

Slika 2.

Učestalost kulturne participacije u pratnji različitih socijalizacijskih agensa

Slika 2 pokazuje na koji se način odvija interakcija između vida kulturne participacije i socijalizacijskog agensa. Vidljivo je, naime, da škole prednjače u kulturnoj socijalizaciji kad je u pitanju visoka kultura (posjet muzeju, galeriji, izložbi, povijesnom spomeniku ili kazališnoj izvedbi), a vršnjaci su dominantno prisutni u događanjima pop-kulture (kino, glazbeni koncerti). Roditelji su razmjerno ravnomjerno zastupljeni kao pratnja u svim pobrojanim kulturnim aktivnostima. U skladu s nalazima anketnog istraživanja jesu i nalazi dobiveni provedbom intervjua u obiteljima te ukazuju na slabljenje utjecaja starijih članova obitelji na kulturne navike mladih, odnosno jačanje utjecaja vršnjaka i prijatelja.

Preostaje, međutim, ključno pitanje, a to je u kojoj je mjeri kulturna participacija različitih socijalizacijskih agensa povezana s ponašanjem ciljnih sudionika. Na to smo pitanje pokušali odgovoriti računanjem regresijskih analiza u kojima su kriterijske varijable bile kulturne participacije ispitanih adolescenata u pojedinim domenama, a prediktori sudjelovanje drugih socijalizacijskih agensa. Sve su analize, očekivano, pokazale da se znatan dio pojedinčeve kulturne participacije, bez obzira o kojoj je aktivnosti riječ, može objasniti sudjelujućim socijalizacijskim agensima (tablica 4 i slika 3).

Tablica 4.

Relativna važnost participacije sa školom, roditeljima i vršnjacima: standardni regresijski koeficijenti u predviđanju učestalosti nečije kulturne participacije

	R ²	Standardizirani regresijski koeficijenti		
		Vršnjaci	Roditelji	Škola
Posjetili muzej, galeriju, izložbu	0.26	0.29**	0.29**	0.08**
Otišli na koncert, glazbeni događaj uživo ili glazbeni festival	0.45	0.55**	0.21**	0.05**
Otišli na kazališnu ili plesnu izvedbu (npr. predstave, drame)	0.31	0.39**	0.25**	0.07**
Posjetili povijesni spomenik, građevinu ili lokalitet (npr. dvorac, arheološko nalazište ili spomen-mjesto)	0.25	0.25**	0.32**	0.06**
Otišli u kino ili na filmski festival	0.32	0.47**	0.19**	0.02

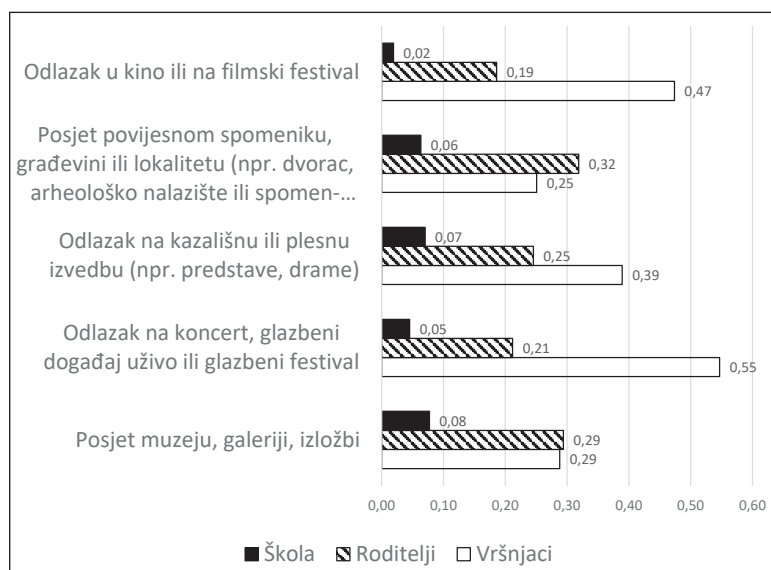
Podaci koji su pritom relevantni u smislu provjere polaznih hipoteza jesu veličina ukupno objašnjene varijance i relativni udio pojedinog prediktora mjereno standardiziranim regresijskim koeficijentom. S obzirom na to da su prediktori zajedničko sudjelovanje roditelja, vršnjaka i škole, prediktorski doprinos može se smatrati relativnom važnošću pobrojanih agensa u kulturnoj participaciji adolescenata.

Pokazalo se da su izuzev jednoga svi regresijski koeficijenti značajni, što implicira da svako zajedničko sudjelovanje pridonosi objašnjenju vlastite kulturne participacije. Iza

ove trivijalne razine kriju se najvažniji nalazi. Prvi je da kulturna participacija u organizaciji škole minimalno utječe na ukupnu kulturnu participaciju u svakom aspektu, pa i kad je u pitanju visoka kultura koju bi trebala poticati. Mnogo veću ulogu u kulturnoj socijalizaciji imaju roditelji, posebice u domeni visoke kulture, poput posjeta muzejima, galerijama i povijesnim spomenicima. Neki od sudionika intervjua upravo nedostatnost i nesustavnost organizirane kulturne participacije od strane škole ističu kao poticaj da ju nadomjestite sami: „Sa školom možda imamo tako nešto organizirano jednom, dva puta godišnje. Taj manjak u školi nadoknadim ja sama.“ (Dora, učenica, poluurbano područje). Uvjerljivo najveću ulogu u kulturnoj socijalizaciji imaju vršnjaci, pogotovo u sferi popularne kulture. Njihov je utjecaj, međutim, bitno manji u domeni visoke kulture i tu su, sudeći prema regresijskim koeficijentima, izjednačeni s utjecajem roditelja.

Slika 3.

Relativna važnost participacije sa školom, roditeljima i vršnjacima: standardni regresijski koeficijenti u predviđanju učestalosti nečije kulturne participacije

Izjave intervjuiranih sudionika istraživanja ukazuju na posve raznolike prakse koje se odnose na kulturnu participaciju roditelja i njezin utjecaj na formiranje kulturnih praksi učenika i mladih:

Moja obitelj u gotovo ničemu ne sudjeluje, mama mi je doma, ona pazi brata, on ima posebne potrebe, pa nema baš vremena. Tata nije zainteresiran za takve stvari. A i mislim da većina djece moje generacije nije uključena u takve stvari. (Karlo, učenik, poluurbano područje)

Ne idemo obiteljski kao u kazalište, u kino, to bi moglo biti kao neko kulturno uzdizanje, jel'... Na koncerte - to baš i ne idemo, tak da ono... Ne bih baš mogla reći da u obitelji po tom pitanju imam nešto za reći. (Tea, učenica, urbano područje)

Za razliku od Karla i Tee, kod Matije su obiteljske prakse prema kulturnoj participaciji bile pozitivne, što je rezultiralo drugačijom kulturnom transmisijom, bez obzira na blizak rezidencijalni status obitelji: „Obitelj, oni su nas poticali da puno čitamo. Dobivao sam knjige i dosta čitao kad sam bio klinac... Puno smo i putovali.“ (Matija, učenik, poluurbano područje).

Među našim sudionicima može se primijetiti kako su obitelji koje su često odlazile u kazalište i kina s djecom to činile sve rjeđe što su djeca bila starija, ali ta su djeca kasnije nastavila sa sličnim obrascima ponašanja sa svojim prijateljima. Također, važnost roditelja, posebice majke u prijenosu kulturnog kapitala djeci, možemo vidjeti i kod naših sudionika u intervjuima:

Pa s mamom češće idem na izložbe, ona to voli, sa sestrom ne baš, ja sam si jako dobra sa svojom sestrom, ali imamo puno drugačije stvari koje nas zanimaju. Nju tipa ne zanima toliko kazalište i izložbe, a filmove jako voli. I u tome čak više nego ja. (Klara, učenica, urbano područje)

Veliki dio sudionika u intervjuima povijest ne zanima pretjerano, pa osim nezainteresiranosti pokazuju i izniman nedostatak znanja o povijesti i povijesnim temama. Većina učenika iskazuje manjak interesa za nastavu povijesti, što je u skladu s nekim prethodnim istraživanjima u srednjim školama (Franc i sur., 2013.; Mustapić, 2015.): „To je (povijest) općenito vjerojatno predmet koji ne bi mogao biti zanimljiviji [...] Mislim treba to sve znati, sve to stoji da to treba znati i ono, ali baš tolike godine pamtit i ne znam... Toliko samo štrebanja. To nije potrebno uopće.“ (Jelica, učenica, ruralno područje). Ispitani učestalo svoje roditelje, bake i djedove identificiraju kao primarne izvore povijesnih informacija, dopuštajući nam tako zaključak da, uz nedostatak znanja i interesa mladih za povijest u Hrvatskoj postoji i tendencija tumačenja povijesti na temelju specifičnih obiteljskih iskustava i sjećanja, što dovodi do njezine daljnje ideologizacije i revizije povijesnih događaja. Neki od sudionika istraživanja ističu utjecaj obitelji na stjecanje povijesnog znanja:

Roditelji su me poticali da gledam neke povijesne dokumentarce, ratne filmove, o Vijetnamskom ratu, Drugom svjetskom ratu, „Spašavanje vojnika Rayana“ i takvi filmovi. To je s jedne strane malo da mi da dojam kako je to bilo prije i koliko moram biti sretan s načinom života kakav je sad. Prijatelji ne utječu baš. (Pluton, učenik, urbano područje)

Međutim, dio praksi kulturne transmisije određen je ekonomskim statusom obitelji. Primjerice, pojedini mladi iz takvih obitelji uslijed mogućnosti putovanja u inozemstvo potvrđuje teze o pozitivnim učincima susreta i suradnje s pripadnicima različitih kultura:

Bio sam nedavno baš sa bendom u Nizozemskoj na glazbenom natjecanju koncipiranom od devet bendova iz devet različitih država širom svijeta. Tamo su bendovi bili od Zimbabvea do Norveške. Jako veliki spektar različitih kultura. Puno smo naučili jedni o drugima i to je bilo prekrasno iskustvo. (Atlas, student, urbano područje)

Među našim sudionicima tradicija i baština raznoliko su shvaćene. Ne samo između različitih obitelji, već i unutar obitelji između različitih generacija, pa tako i viđenje europske kulture u lokalnoj tradiciji i običajima. Najčešće se radi o asocijacijama vezanim uz okupljanja za Božić i Uskrs, rođendane, obiteljske susrete, folklor, gastronomiju, crkvene običaje, književnost, glazbu, spomenike, materijalnu i nematerijalnu baštinu i slično. Ta raznolikost shvaćanja sudionika ide od patrijarhalnih tradicija do ambivalentnog shvaćanja tradicije kao pozitivne i/ili negativne društvene pojave u suvremenom društvu: „Prije smo bili poprilično religiozni, sada je to malo opušteno, ali ako nas išta sada okuplja, onda su ta vjerska slavlja; prve pričesti, vjenčanja i tako dalje...” (Igor, učenik, urbano područje).

5. Rasprava

Kulturna participacija često se sagledava kao odraz kulturne i socijalne reprodukcije pri čemu se navike sudjelovanja u visokoj kulturi smatraju uvelike determiniranima obiteljskim socijalnim statusom i roditeljskom kulturnom participacijom (Bourdieu, 1984.). Postoje, međutim jasne naznake kako je vrijeme u kojem je participacija u visokoj kulturi odraz kulturne reprodukcije i simbol pripadnosti eliti na izmaku ili već iza nas (Van Eijck i Knulst, 2005.). Alternativa teoriji kulturne reprodukcije jest socijalizacijska teorija kulturne participacije koja podrazumijeva mnogo veću kulturnu mobilnost i socijalizacijske utjecaje niza agensa.

Uz provjeru hipoteza na temelju podataka prikupljenih anketom koristili smo i one dobivene intervjuima. I kvantitativni i kvalitativni podaci sugeriraju da je utjecaj škole i roditelja vrlo ograničen i da su adolescenti uglavnom oblikovani interakcijom s vršnjacima, izbjegavaju tradicionalnu kulturu i analitički pristup povijesti, umjesto čega se češće prepuštaju pop-kulturi i zabavi. Kako bismo problem kulturne participacije hrvatskih adolescenata bolje rasvijetlili, raščlanili smo ga u nekoliko odvojenih, ali povezanih problemskih cjelina. Rezultati su pokazali da je prostor kulturne participacije temeljen na širokom krugu pokazatelja uključenih u istraživanje moguće podijeliti na one koji pripadaju visokoj kulturi i dva faktora popularne kulture vezanih uz *online* sadržaje i glazbu, uz dodatni faktor sporta koji pripada kulturi tek u proširenoj de-

finiciji. Dobivena faktorska struktura nije neočekivana, ali ni nešto što se dosljedno pojavljuje u drugim sličnim istraživanjima. U istraživanju koje je provela Adamović (2017.) pojavio se faktor visoke kulture, kao i faktor glazbe, slično kao i u istraživanju Krolo i sur. (2016.). Međutim drugi faktori nisu se pokazali podudarnima, što je uvelike odraz različitih pitanja koja su zastupljena u upitnicima. Za daljnje korake analize nije bila presudna identifikacija jasne taksonomske organizacije, nego stjecanje dojma o pojmovnoj i ponašajnoj strukturi koja će nam u nastavku pomoći da ekonomičnije sagledamo prostor kulturne participacije adolescenata.

Učestalost participacije u visokoj kulturi razmjerno je skromna u odnosu na zabilježene samoiskaze o sudjelovanju u popularnoj kulturi, podjednako glazbenoj i *online* sadržajima. Pritom su slušanje glazbe i svakodnevne *online* aktivnosti najzastupljenije, što je u skladu s nalazima usporedivih istraživanja (Adamović, 2017.), dok druga donekle odstupaju poglavito zbog uključivanja različitih pokazatelja participacije (Tonković i sur., 2017.). Nalazi ipak jasno pokazuju inklinaciju adolescenata prema zabavnim sadržajima, dok su oni ozbiljniji i intelektualno zahtjevniji potisnuti u pozadinu. Čitanje se u prvom redu prakticira prilikom praćenja *online* sadržaja (često ili vrlo često), dok je čitanje knjiga razmjerno rijetko. Slušanje glazbe je sveprisutno, a slobodnim vremenom mladih dominiraju još kulturne aktivnosti poput igranja digitalnih igara i aktivnost na društvenim mrežama. Vjerojatna implikacija okrenutosti prema zabavnim i digitalnim sadržajima jest površna informiranost, ali i potencijalno mnogo ozbiljnije posljedice poput kognitivnog deficita koji proistječe iz ekstenzivnog korištenja digitalnih sadržaja, poglavito smanjenog opsega pažnje i poteškoća u učenju vezanih uz hiperaktivnost (Lissak, 2018.).

Istraživanje koje smo proveli pokazuje da je kulturna participacija učenika u visokoj kulturi tek u oskudnoj mjeri objašnjiva socijalnim statusom roditelja/staratelja i postojećim kulturnim kapitalom. Ni prethodna kulturna participacija roditelja, unatoč statistički značajnoj povezanosti, ne pridonosi bitno njezinu objašnjenju. Postojeći rezultati svjedoče o vrlo ograničenoj ulozi socijalnog statusa, kulturnoga kapitala i roditeljske kulturne participacije u oblikovanju kulturne participacije djece i problematiziraju izvode teorije kulturne reprodukcije. Nalazi stoga više ukazuju na kulturnu mobilnost koja je vjerojatno posljedica smanjenja uloge visoke kulture kao pokazatelja pripadnosti višoj klasi (Peterson, 1997.), ali i dominacije popularne kulture među adolescentima (Van Eijck i Knulst, 2005.).

Istraživanje ukazuje na važnost drugih socijalizacijskih agensa u prijenosu kulture, poglavito vršnjaka. Škola, kako pokazuju rezultati, ima razmjerno ograničenu ulogu i ne utječe u velikoj mjeri na kulturnu participaciju ni u jednoj kulturnoj domeni obuhvaćenoj istraživanjem. Roditelji kao najvažniji socijalizacijski agens tijekom djetinjstva još uvijek imaju značaj, pogotovo kad je riječ o participaciji u visokoj kulturi. Međutim, ni u toj domeni vjerojatno ne nadmašuju značaj vršnjaka čija je uloga dominan-

tna u oblikovanju participacije u popularnoj kulturi. Sažimajući nalaze kvantitativnog istraživanja, može se zaključiti kako u kulturnoj participaciji adolescenata dominira popularna kultura koju konzumiraju poglavito s vršnjacima i pod njihovim utjecajem.

Kvalitativna jednako kao i kvantitativna istraživanja sugeriraju kako su utjecaji škole i roditelja vrlo ograničeni i kako se adolescenti oblikuju poglavito u interakciji s vršnjacima izbjegavajući tradicionalnu kulturu i analitički stav prema povijesnom nasljeđu prepuštajući se umjesto toga popularnoj kulturi i komercijaliziranim oblicima razonode. S obzirom na to valja u obzir uzeti činjenicu da internet i društvene mreže pružaju posve nove mogućnosti komunikacije i (virtualnog) druženja i kulturne participacije, a samim time i daljnju fragmentaciju i diferencijaciju shvaćanja kulture. Naime, mladi su u intervjuima kulturu uglavnom vezivali uz norme ponašanja i odgoj, a manjina ju je povezivala uz koncepte kao što su nacionalna ili nadnacionalna kultura. Pritom valja istaknuti da je veliki broj sudionika u intervjuima iz manjih sredina kulturu povezivao s regijom u kojoj živi te njezinu prisutnost u različitim umjetničkim i tradicijskim formama.

6. Zaključci

Baveći se pitanjima kulturne participacije i kulturne transmisije među hrvatskim adolescentima, ovo istraživanje problematiku je razložilo u šest odvojenih, ali povezanih cjelina popraćenih hipotezama utemeljenima na prethodnom istraživačkom korpusu. Empirijski nalazi u velikoj su mjeri potvrdili svih šest postavljenih hipoteza. Pokazalo se tako da struktura kulturne participacije mladih počiva na tri latentne dimenzije, od kojih jedna odražava obrazac visoke kulture, a druge dvije zahvaćaju različite segmente popularne kulture (popularna *online* i popularna glazbena kultura). Očekivano, popularna kultura bila je mnogo raširenija i više prihvaćena među adolescentima. Nasuprot modelu kulturne reprodukcije roditeljska participacija i socijalni status obitelji nisu se pokazali kao odlučujuće odrednice participacije u visokoj kulturi. I kvantitativni i kvalitativni nalazi podjednako podupiru hipoteze o velikom utjecaju vršnjaka na kulturnu participaciju, što učvršćuje zaključak kako upravo vršnjaci u razdoblju adolescencije postaju glavni socijalizacijski agens.

Literatura

1. Adamović, M. (2017). Kulturna participacija stanovnika novih stambenih prostora u zagrebačkoj mreži naselja. *Sociologija i Prostor*, 55 (2): 167-185. <https://doi.org/10.5673/sip.55.2.2.1>
2. Ajduković, M. i Kolesarić, V. (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade RH.
3. Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction, in: Karabel, J. and Halsey, A. H. (Eds.). *Power and ideology in Education*. New York: Oxford University Press, 487-511.
4. Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press, Cambridge, MA.
5. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital, in: Richardson, J. J. (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241-258.
6. Campagna, D.; Caperna, G. and Montalto, V. (2020). Does Culture Make a Better Citizen? Exploring the Relationship Between Cultural and Civic Participation. *Social Indicators Research*, 149: 657-686.
7. Cattell, R. (1966). The Scree Test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*. *Multivariate Behavioral Research*, 1 (1): 116-141. <https://doi.org/10.1207/s15327906mbr0102>
8. Dijkstra, R. K. and Veenstra, R. (2011). Peer relations, in: Brown, B. and Prinstein, M. (Eds.). *Encyclopedia of adolescence*. New York: Academic Press, 255-259.
9. Eurostat (2020). *When are they ready to leave the nest?*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20200812-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fhome%3F>. (Pregledano 10. kolovoza 2022.)
10. Franc, R.; Medugorac, V.; Dević, I.; Perasović, B.; Mustapić, M.; Šimleša, D.; Mijić, I. (2013). *A series of country specific analyses which highlight local historical and cultural factors and which contrast the two regions sampled: Croatia: Podsljeme and Peščenica*. Zagreb: Institute of social sciences Ivo Pilar (MyPlace project Deliverable 4.5).
11. Franc, R.; Sučić, I.; Pavlović, T.; Maglić, M.; Milas, G. (2021a). *CHIEF (Cultural Heritage and Identities of Europe's Future) Survey of Young People's Cultural Literacy: Country-based Reports Measuring Cultural Literacy and Participation*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
12. Franc, R.; Soler-i-Marti, R.; Pavlović, T.; Milas, G.; Maglić, M.; Sučić, I. (2021b). *CHIEF (Cultural Heritage and Identities of Europe's Future) WP3: Survey of young people's cultural literacy. Deliverable: Cross-national comparison, 2021*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
13. Gvozdanović, A.; Ilišin, V.; Adamović, M.; Potočnik, D.; Baketa, N.; Kovačić, M. (2019). *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018/2019*. Zagreb: Friedrich Ebertt Stiftung.

14. Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, 30 (2): 179-185. <https://doi.org/10.1007/BF02289447>
15. Ilišin, V. (2002). Interesi i slobodno vrijeme mladih, u: Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: IDIZ, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 269-302.
16. Ilišin, V. (2005). Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene, u: Ilišin, V. (Ur.). *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: IDIZ, 65-139.
17. Ilišin, V. (2007). Slobodno vrijeme i interesi mladih, u: Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: IDIZ, 179-199.
18. Ilišin, V. (2014). Uvod u istraživanje hrvatskih studenata, u: Ilišin, V. (Ur.). *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Zagreb: IDIZ, 11-28.
19. Ilišin, V. i Radin, F. (2007). Mladi u suvremenom hrvatskom društvu, u: Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: IDIZ, 13-37.
20. Ilišin, V.; Bouillet, D.; Gvozdanović, A. i Potočnik, D. (2013). *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: IDIZ i Zaklada Friedrich Ebert.
21. Kaliterna Lipovčan, Lj.; Burušić, J.; Franc, R.; Lamza Posavec, V.; Rogić, I.; Šakić, V. (2009). *Pilarov barometar hrvatskog društva. Stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima. Proljeće '09*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
22. Krolo, K.; Marcelić, S. i Tonković, Ž. (2016). Roditeljski kulturni kapital kao odrednica kulturnih preferencija mladih. *Društvena istraživanja*, 25 (3): 329-351. <https://doi.org/10.5559/di.25.3.03>
23. Lissak, G. (2018). Adverse physiological and psychological effects of screen time on children and adolescents: Literature review and case study. *Environmental Research*, 164 (January): 149-157. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2018.01.015>
24. Meeus, W. (2016). Adolescent psychosocial development: A review of longitudinal models and research. *Developmental Psychology*, 52 (12): 1969-1993. <https://doi.org/10.1037/dev0000243>
25. Mustapić, M. (2015). Interes za povijest i kultura sjećanja mladih u Zagrebu: „...hmm...povijest...pa zanima me, ali...me i ne zanima...“, u: Ilišin, V.; Gvozdanović, A i Potočnik, D. (Ur.). *Demografski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: IDIZ i CDP Miko Tripalo, 93-123.
26. Nagel, I. (2010). Cultural participation between the ages of 14 and 24: Inter-generational transmission or cultural mobility?. *European Sociological Review*, 26 (5): 541-556. <https://doi.org/10.1093/esr/jcp037>
27. Perez-Felkner, L. (2013). Socialization in Childhood and Adolescence, in: DeLamater, J. and Ward, A. (Eds.). *Handbook of Social Psychology*. Dordrecht: Springer, 119-149. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6772-0_5
28. Peterson, R. A. (1997). The rise and fall of highbrow snobbery as a status marker. *Poetics*, 25 (2-3): 75-92. [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(97\)00013-2](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(97)00013-2)
29. Potočnik, D. (2007). Integracija mladih u tržište rada, u: Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: IDIZ, 85-104.

30. Potočnik, D. (2017). Obiteljske okolnosti mladih, u: Ilišin, V. i Spajić Vrkaš, V. (Ur.). *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: IDIZ, 31-73.
31. Schönnpflug, U. (2009). Theory and research in cultural transmission: A short history, in: Schönnpflug, U. (Ed.). *Culture and psychology. Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects*. Cambridge University Press, 9-30.
32. Tonković, Ž., Marčelić, S. i Krolo, K. (2017). Kulturna potrošnja, društvene nejednakosti i regionalne razlike: istraživanje Eurobarometra u Hrvatskoj 2013. godine. *Sociologija i prostor*, 55 (2): 187-208. <https://doi.org/10.5673/sip.55.2.2.2>
33. Tonković, Ž.; Krolo, K. i Marčelić, S. (2020). *Klasika, punk, cajke – kulturni kapital i vrijednosti mladih u gradovima na jadranskoj obali*. Zadar, Zagreb: Sveučilište u Zadru, Hrvatska sveučilišna naklada.
34. Trbojević, F. (2019). Kulturni kapital mladih: preferencije i transmisija popularnih glazbenih žanrova među studentima Sveučilišta u Zagrebu. *Medijska istraživanja*, 25 (2): 45-67. <https://doi.org/10.22572/mi.25.2.3>
35. Tsai, K. M.; Telzer, E. H. and Fuligni, A. J. (2013). Continuity and discontinuity in perceptions of family relationships from adolescence to young adulthood. *Child Development*, 84: 471-484.
36. UNESCO (2012). Measuring Cultural Participation, in: In UNESCO (Ed.). *Measuring Cultural Participation. (2009 UNESCO Framework for Cultural Statistics Handbook; 2) (Issue 2)*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics. <https://doi.org/10.15220/978-92-9189-124-5-en>
37. Van Eijck, K. and Knulst, W. (2005). No more need for snobbism: Highbrow cultural participation in a taste democracy. *European Sociological Review*, 21 (5): 513-528. <https://doi.org/10.1093/esr/jci038>
38. Willekens, M. and Lievens, J. (2014). Family (and) culture: The effect of cultural capital within the family on the cultural participation of adolescents. *Poetics*, 42 (1): 98-113. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2013.11.003>

Cultural Participation, Cultural Socialisation and Cultural Transmission among Adolescents

Marko Mustapić

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, Croatia

e-mail: marko.mustapic@pilar.hr

Goran Milas

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, Croatia

e-mail: goran.milas@pilar.hr

Vanja Dergić

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, Croatia

e-mail: vanja.dergic@pilar.hr

Abstract

Combining a quantitative and qualitative research approach, this study examines forms of cultural participation and various forms of cultural transmission among young people. The quantitative part of the research is based on a survey of 2,148 Year 2 and Year 3 pupils at 28 Croatian secondary schools (aged 15-17), while the qualitative part involves 60 semi-structured interviews with pupils and nine with their teachers. Twenty three in-depth interviews with young people (aged 18-26) and their elders (fathers/mothers, grandfathers/grandmothers) were also conducted in nine families. This research showed that young people classify cultural activities into high culture, popular online culture, and popular music culture. The adolescents showed limited interest in high and traditional culture, preferring popular culture through online content or listening to music instead. Social status explains cultural participation of any kind to a very limited extent, which brings into question theoretical assumptions on the reproduction of high culture. Although parental cultural participation is still important to child participation in the studied age group, its strength and influence weakens and gives way to that of peers, who become the main agent of socialisation in secondary-school-aged children. We can thus conclude that adolescent cultural participation is dominated by popular culture, which adolescents consume mainly with and under the influence of their peers.

Key words: cultural participation, transfer of culture, youth, pupils, Croatia.